

Sosial-kunstneriske impulser og inkludering i kreativt arbeid hos Sjiraffen Kultur- og Kompetansesenter

Martine Wold Gundersen & Ronald Kibirige

Bakgrunn og premiss

Ofte trekkes kunsten fram som en bro mellom menneskets daglige liv og dets dyptgående livgivende eksistens og sameksistens. Kunstneriske interaksjoner trekker på sansene våre for å utvikle impulser som kan hjelpe oss å knytte bånd og fremme varige relasjoner.

Flere studier har påpekt viktigheten av kunstnerisk interaksjon som et verktøy for inkludering i lærings- og utviklingsprosessen for personer med funksjonsvariasjoner (Fairje et al., 2024; Seham, 2012; Saldaña, 2016). Likevel har kunstneriske uttrykk gjennom kropp og musikk, i utdanningssammenheng de siste femti årene, blitt stadig mer teoretiske og programmerte, framfor intuitive og fellesskapsbaserte.

Innenfor planlagte og strukturerte rammer, slik vi ofte finner i utdannings-systemets mål og vurderingsstyrte praksis, blir kunstneriske uttrykk lett til et resultat av målstyrt og strukturert planlegging. Selv når uttrykket har personlig forankring, tolkes det gjerne ut fra forhåndsdefinerte mål, teorier og systemkrav, heller enn gjennom spontan opplevelse og kroppslig deltakelse. Dette kan gjøre kunstfagene mer utilgjengelige for mange, særlig dem som er avhengige av sanselig tilnærming og alternative kommunikasjonsformer. Når det intuitive og relasjonelle tones ned til fordel for det teoretiske, mister vi noe av det mest grunnleggende ved kunstnerisk aktivitet: det levende møtet mellom mennesker, og den umiddelbare lengselen etter å uttrykke seg i fellesskap.

Vi anerkjenner likevel viktigheten av en balanse mellom teori og praksis. Uten teori kan praksis mangle retning, og uten praksis kan teori bli frakoblet virkeligheten. Det er behov for en informert balanse mellom disse to, for å igjennom en organisk informert balanse, kunne muliggjøre et dypere engasjement og forståelse. Å finne denne balansen fremmer en mer meningsfull kunstnerisk opplevelse, og et videre perspektiv på hva kunst er og kan gjøre for mennesker.

Men hvordan oppleves dette for personer med funksjonsvariasjoner? Alice Wexler (2016) har med rette påpekt utfordringen ved at mesteparten av forskningsarbeidet er basert på at personer med funksjonsvariasjoner blir snakket for og ikke med. Vi hevder at organiske kunstneriske interaksjoner med personer med funksjonsvariasjoner, der vi legger vekt på samarbeid mellom instruktør og deltaker, samt meningsfulle øyeblikk av fellesskap, har langt mer å tilby. Slike interaksjoner bygger meningsfulle relasjoner der tillit ligger til grunn, noe som fremmer og utvider grensene for inkludering. Dette gjenspeiler vår egen arbeidsform, der metodene er utviklet fra lokal kunstnerisk praksis og våre ulike faglige bakgrunner.

Vi forfattere er utøvere innen musikk, dans og teater ved Sjiraffen Kultur- og Kompetansesenter (SKK) sitt mangfolds- og inkluderingsprosjekt. Martine Wold Gundersen arbeider som instruktør i teater, dans og sang i flere grupper og prosjekter. Hun har bakgrunn fra kultur og helse, med bachelor i drama og teater fra NTNU, samt helsefaglig utdanning.

Den andre forfatteren, Ronald Kibirige, er danse- og musikkutøver, pedagog og forsker. Han er førsteamanuensis i kunstpedagogikk ved NTNU, og har over tjue års erfaring fra sosialt arbeid og kulturstudier med barn og unge fra minoritetsgrupper og spesielle behov i Uganda.

I denne drøftingen peker vi på både makro- og mikroperspektiver på inkludering. På makronivå undersøker vi de konseptuelle sidene ved inkludering gjennom arbeidet til SKK og dets viktige rolle i lokalsamfunnet. På mikronivå ser vi nærmere på det praktiske arbeidet ved senteret, og utforsker sosiale og kunstneriske impulser i de kunstneriske møtene med barn og unge med funksjonsvariasjoner.

Vårt mål er å bidra til å videreutvikle en forståelse av det vi kaller sosiale og kunstneriske impulser i inkluderende kunstneriske interaksjoner, og hvordan disse kan utvikle og skape øyeblikk av fellesskap som fremmer inkludering og sosial deltakelse. Vi håper dette bidraget åpner for videre diskusjon om hvordan slike impulser forstås på utdanningsmessige, politiske og kulturelle nivåer.

Sosial-kunstneriske former som musikk og dans er ikke bare noe vi hører og ser, men også noe vi føler, noe som beveger oss og som sanses, selv der verbalt språk ikke er tilgjengelig. Impulsen til å skape og bruke kollektive eller individuelle kunstneriske uttrykk gjennom disse formene er en grunnleggende drivkraft i menneskelivet. Disse formene fungerer som et felles språk som fremmer samhandling, tilhørighet og fellesskap på tvers av forskjeller.

Selv om kunstnerisk utdanning kan styrke og forme disse impulsene, springer de i hovedsak organisk ut fra menneskets grunnleggende behov for å uttrykke seg selv. I streben etter å se på kunst mer helhetlig og inkluderende, mener vi at en viss mengde fleksibilitet og åpenhet i møte med skapelsesprosessen er viktig for at man skal kunne realisere egne visjoner og finne sin kunstneriske sensibilitet. Denne antakelsen bygger også på en forståelse av at kunstnerisk sans ikke bare regnes som en egen kompetanse, men som en medfødt og grunnleggende måte å være og utvikle seg på. Dette vil samtidig fremme andre sentrale livskompetanser for deltakerne. Likevel har interessenter hatt utfordringer med å kommunisere og forstå disse uttrykksformene, særlig i sanntid og spesifikke kontekster. Dette har påvirket hvordan de oppfattes og prioriteres innen samfunnsarbeid og utdanning, spesielt ved ressursfordeling og forvaltning.

Kunst kan oppleves utilgjengelig for personer med funksjonsvariasjoner, men det er avgjørende å ikke undervurdere deres evne og motivasjon til kunstnerisk uttrykk når rammene tilrettelegges. Dette er mennesker som er og kan være store ressurser i samfunnet så vel som i en kunstnerisk sammenheng. Når det gjelder å forstå og aktivere kunstneriske impulser og uttrykksevner, må lærere og kunstfaglige utøvere også bruke sine egne impulser og uttrykksevner for å kunne møte dem hos sine elever. Når lærer og elev sammen oppnår en felles bevissthet og en kreativ balanse mellom egne og andres uttrykksformer, legges det et viktig grunnlag for dypere kunstnerisk samspill.

Når de i tillegg evner å gripe denne bevisstheten både intuitivt og kroppslig, som en indre medfødt erfaring og en ytre utfoldelse gjennom kroppslige uttrykk, utforskninger og utfordringer, vil begge parter nå et høydepunkt i sin undervisnings- og læringsprosess.

Vi stiller derfor følgende spørsmål: Hvordan utvikles eller aktiveres sosial-artistiske impulser og uttrykksevner i møter med kunstnerisk interaksjon? Hvilke sosiale og skapende verdier og kompetanser bærer individet med seg? Hvilke metoder og tilnærminger er mest virkningsfulle i ulike sammenhenger, og hvilke trenger særskilt oppmerksomhet på forskjellige nivåer av samfunnsengasjement?

Vi vil i denne artikkelen bygge videre på våre erfaringer fra arbeidet med inkluderings- og mangfoldsprosjektet ved SKK, for å løfte frem en sak vi mener fortjener både metodisk gjennomgang og bredere forståelse. Vi håper dette bidraget åpner for videre diskusjon, både innen utdanning, politikk og kultur, og samtidig styrker innsikten i det viktige arbeidet som gjøres ved SKK på ulike nivåer av deltakelse.

I mangfolds- og inkluderingsprosjektet jobber vi med kunstneriske aktiviteter som tilnæringsmetode for kommunikasjon og fellesskap. Musikk, dans og teater gir oss mulighet til å nå fram til barn som bruker ulike former for kommunikasjon, uavhengig av verbalt språk, hørsel eller motoriske ferdigheter. Vi samarbeider med institusjoner som skoler der vi sosial-kunstnerisk samhandler med barn med minoritetsbakgrunn og kognitive

funksjonsvariasjoner for å fremme sosial inkludering, hvor sosial-kunstneriske impulser er sentrale i vår arbeidsmetode.

Sosial-kunstnerisk impuls

I mange tilfeller er auditive og motiviske impulser, så personlige de enn måtte være, stort sett blitt omtalt ut fra en mer overordnet forståelsesramme i et makroperspektiv, snarere enn gjennom en mer personlig forankret opplevelse, interaksjon og tolkning på mikronivå. I denne artikkelens kontekst viser vi til kunstnerisk impuls som den iboende drivkraften eller inspirasjonen som får et individ til å skape kunst, respondere kunstnerisk eller delta i en gitt sosial, kulturell og kunstnerisk sammenheng.

Martine Wold Gundersen i en kunstnerisk interaksjon med iboende drivkraft

Kunstneriske og fysiske impulser i sosiale sammenhenger kan ikke tvinges fram, men oppstår naturlig. Tidspunktet er derfor avgjørende for utvikling og aktivering av slike impulser. Om de presses frem for tidlig, svekkes samspillet. Viktigst er likevel de sosiale verdiene kunstneriske møter skaper og forankrer i mennesket. Erfaringene fra SKK, der inkludering står sentralt, viser betydningen av sosial-kunstneriske impulser. Vi peker derfor på sosiale indikatorer og verdier som grunnlag for metodiske tilnærminger og økt forståelse, prioritering og deltakelse.

Øyeblikk av fellesskap og kunstnerisk synkronisering

Øyeblikk av fellesskap og kunstnerisk synkronisering oppstår når enkeltpersoner eller grupper opplever noe sammen.

Det kan være verdier, følelser eller erfaringer som etterlater et inntrykk og skaper en følelse av tilhørighet. Dette skjer i intuitive samtaler, samarbeidende handlinger eller interaktive aktiviteter som skaper og/eller styrker relasjoner.

I kunstneriske sammenhenger er det i slike øyeblikk deltakerne gjenkjenner seg selv som ett i et kunstverk. En dyp følelse av tilknytning og forståelse oppstår, ikke bare blant de aktive kunstneriske deltakerne, men også med andre som tolker verket. Ekte delte øyeblikk krysser sosiale og kulturelle grenser, og skaper gjensidig forståelse, respekt og inkluderende følelser.

Leker som «*Alle mine barn kom hjem*» («Aktiv i barnehagen» n.d.) er lett å tilpasse for en gruppe med ulike behov. På SKK har vi en variant med spørsmål og svar, der leken ikke lenger blir konkurransebasert, men heller handler om å gå over gulvet som ulike dyr.

Her kan vi tilpasse ved å bruke tegn til tale eller tegnspråk i tillegg til å si det høyt, og legge til lyder som tilhører dyret eller bevegelser som er typisk for dyret. Her utvikler deltakerne individuelle, instinktive impulser. Delen med spørsmål og svar skaper i seg selv felles øyeblikk der alle deltar likt. Og man opplever en følelse av fellesskap ved å være del av en felles handling og impuls. Vi skaper også et felles språk som igjen virker inkluderende, og gir verktøy til kommunikasjon på ulike nivåer. Her ser vi ofte samhandling på tvers av deltakerne i rollen som ulike dyr, og gjennom dette sender og mottar de impulser, samt bygger videre på andres, som skaper positive mellommenneskelige

erfaringer, og inkludering på tvers av kommunikasjonsformer.

Som Sungurtekin (2022, s. 118) beskriver, handler kreativ utfoldelse i musikk og lek om å dele følelser og impulser i fellesskap. Som i dette eksempelet arbeider vi alle nettopp etter slike prinsipper. Deltakerne deler assosiasjoner i bevegelses- og følelsesuttrykk som fremkaller øyeblikk av fellesskap. Å oppnå et øyeblikk av fellesskap forutsetter at man faller inn i en felles flyt eller kunstnerisk synkronisering, noe som er enda en sosial indikator på inkludering på et kunstnerisk nivå, slik det diskuteres nedenfor.

Flyt og kunstnerisk synkronisering

Begrepet flyt ble introdusert av psykolog Mihaly Csikszentmihalyi (1990), og beskriver en tilstand der man er fullstendig oppslukt og engasjert i en aktivitet. Personen opplever dypt engasjement, glede og en opphevelse av tid, og er totalt til stede i det som skjer. Dette fører ofte til økt kreativitet og mestring. Flyt oppstår når det er balanse mellom utfordring og kapasitet, og når individet er i samspill med omgivelsene, enten disse er synlige eller usynlige, hørbare eller stille, materielle eller immaterielle.

I kollektive kunstneriske prosesser omtaler vi dette som et øyeblikk av fellesskap. Noen ganger tar det tid før slike øyeblikk oppstår, og det er derfor viktig at vi er tålmodige rundt relasjonsbygging, og ikke tvinger fram uønsket samhandling og aktivitet (Kibirige, 2023). Flyt-opplevelsen krever tålmodighet, tillit, ekte engasjement og kontinuitet, egenskaper

som gir næring til de kunstneriske impulsene og sansene. Når slike øyeblikk oppstår, er det et tydelig tegn på at sosiale, adaptive og kreative verdier og ferdigheter er i utvikling. Metodene for å fremme denne tilstanden vil alltid være kontekst- og individavhengige.

For å bygge gode relasjoner med barna må vi forstå hva som motiverer dem og møte dem med genuin interesse. Vi introduserer nye impulser, men tar ikke barnet ut av pågående lek, i stedet deltar vi aktivt i det som interesserer dem, og videre-utvikler leken eller aktiviteten med musikk, dans og teater. Slik skaper vi flyt som gir eierskap, kreativ utfoldelse og styrker sosiale og kommunikative ferdigheter.

Kunstnerisk variert og gjennomgående etterligning og gjentakelse

Kraften i kunstnerisk variert og gjennomgående etterligning, repetisjon og variasjon ligger i evnen vår til å forsterke og åpne opp for en fri og kreativ ånd. Gjennomgående etterligning og gjentakelse av variasjoner innenfor et gitt kunstnerisk konsept kan skape nye ideer og perspektiver, og stadig gi rom for ulike måter å uttrykke seg på. I rom der flere kulturer møtes og samhandler i læring og kunstnerisk utforskning, kan åpenhet for ulike kulturelle uttrykk fremme en dypere forståelse og verdsettelse av globale kunstneriske interaksjonsformer.

I prosjektet vårt opplevde vi at kjente sanger fungerer godt som inngang til interaksjon. Vi hadde blant annet med oss sangen «Hva sier den kua» (Pudding-TV, n.d.), som er en kjent barnesang. Vi prøvde først å spille og synge sangen sammen med

barnet. Videre la vi på tegn fra tegn til tale, da dette var noe barnet var kjent med fra før. Til slutt spurte vi om vi kunne lage noen egne vers.

Sangen handler om ulike dyr og hva de sier. I originalteksten spør vi hva ulike gårdsdyr sier. Men sammen med barnet kom vi opp med nye linjer med andre dyr. Her tok vi i bruk repetisjon og etterligning av lyder ved å velge en sang som hadde begge disse elementene i seg. Ved å gjenta sangen og deretter introdusere nye elementer, ble vi sammen trygge på både tekst, bevegelse og melodi. Så brukte vi denne felles trygge plattformen til å bygge videre og skape noe nytt sammen.

Resultatet av denne tilnærmingen er etter vår erfaring en opplevelse av å være en del av å skape kunst. Dette kan igjen gi mestringsfølelse og trygghet til å videre utforske. Det at vi var sammen om å skape, og sammen gikk gjennom stegene, vil vi også påstå gir en forutsigbarhet som igjen bygger tillit mellom alle involverte. Ut fra denne interaksjonen kan man også si at det kom et slags produkt, altså den nye sangteksten. Men her i dette tilfellet var selve prosessen det viktigste. Kunst har verdi i seg selv, selv om det ikke blir iscenesatt og vist for andre.

Konklusjon og videre refleksjoner

Gjennom prosjektet og vårt virke innenfor fagfeltet, framkommer det en sterk vilje og ønske om å skape rom der vår målgruppe føler seg trygge, respekterte og motiverte til samspill. Vår tilnærming legger vekt på å være til stede for å ta imot, og møte hele mennesket. Dette innebærer humor, fysisk tilstedeværelse, kommunikasjons-

måte, dagsform, og alt annet som kan påvirke oss alle på daglig basis. Vi tar målgruppen på alvor, og ønsker å skape på deres premisser. Deres stemmer må og skal bli hørt. Det burde være selvsagt, men i mange sammenhenger er det funksjonsfriske som blir lyttet til, ofte på bekostning av stemmene til målgruppen. I hver person ligger det en mengde ressurser, og for noen krever det bare at vi rundt har tålmodighet og kunnskap nok til å lytte.

For oss betyr det at vi må bruke god tid både før, under og etter møtene, for å legge til rette for de riktige øyeblikkene. Hvis øyeblikk av flyt, kunstnerisk synkronisering og fellesskap skal oppstå, må dette fasiliteres på en måte som oppleves organisk og ektefølt. Å skape slike øyeblikk krever planlegging gjennom repertoar, refleksjoner og tilpasninger.

Det betyr også at vi trenger tid. Vi trenger tid for å bli kjent, for å lære oss hvem de er, hvordan de kommuniserer, og hva de trenger for å føle på trygghet og tilknytning. I enkelte situasjoner betyr det at vi involverer oss i deres lek, i stedet for å tvinge dem ut av det som kanskje allerede er en tilstand av flyt. Det kan også bety å flytte oss fysisk til rom barna føler seg tryggere i, og på den måten unngå at energinivå og emosjonell tilstand forandres. Eller det kan bety at vi selv tar initiativ til øvelser og leker med barna, og inviterer dem inn i noe vi kan etablere sammen.

Men vi lever i en verden der effektivitet og penger styrer store deler av samfunnet, og spesielt hva gjelder vår målgruppe i den tiden vi er inne i nå. Vi ser at det gjøres store kutt i tiltakene og støtteordninger

som skal sikre deres grunnleggende rettigheter, noe vi stiller oss sterkt kritiske til. Gjennom SKKs mangfold- og inkluderingsprosjekt er vårt mål blant annet å skape små frirom i hverdagen, der fokuset ligger på barnas styrker, ønsker og ikke minst på å realisere deres potensial som aktive deltakere i en kunstnerisk prosess. Vi kunne selvsagt ønske at det var både enkelt og gratis, men sannheten som mange vegrer seg for å høre er at vi i kultur- og omsorgsyrkene også er avhengige av ressurser for å kunne ha tilbud som dette. Vi er avhengige av at de i og rundt målgruppen kan uttrykke hvor viktig det er, at politikerne tar målgruppen på alvor, og at vi som samfunn tar et skritt tilbake og ser på våre prioriteringer. I mellomtiden skal vi gjøre vårt beste for å fortsette denne utviklingen, og lære mer om hvordan vi kan jobbe sammen med vår målgruppe, for å skape enda flere gode møter og opplevelser.

Referanseliste

- Aktiv i barnehagen.(n.d.). Hentet fra aktivbarnehagen.no/alle-mine-barn-kom-hjem
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The psychology of optimal experience*. Harper & Row.
- Kibirige, R. (2023). On Dance-Musicking and Collaborative Musicality in Formal and Non-Formal Music and Dance-Music Arts Education. I O. B. Øien, S. S. Kolaas, M. F. Duch & E. Anglo (Eds.), *MusPed:Research: Vol. 6. Explorative Perspectives in Music and Education* (Kap. 9, pp. 199–224). Cappelen Damm Akademisk. doi.org/10.23865/noasp.200.ch9

- Nakamura, J., & Csikszentmihalyi, M. (2002). The concept of flow. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 89–105). Oxford University Press.
- pudding-TV. (n.d.). Hva sier den kua som går i enga? www.pudding-tv.no/hva-sier-den-kua-som-gar-i-enga/
- Snyder, C. R., & Lopez, S. J. (Eds.). (2001). *Handbook of positive psychology*. Oxford University Press.
- Sungurtekin, S. (2022). Developing imagination and creativity in the music classroom: Perspectives on intuitive learning and meaningful music education for children. In O. Emre & A. U. Keskinılıç (Eds.), *Child and child education in the 21st century* (pp. 109–124). Livre de Lyon.
- Fajrie, N., Purbasari, I., Bamiro, N. B., & Evans, D. G. (2024). Does art education matter in inclusiveness for learners with disabilities? A systematic review. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 23(6), 96–124.
- Seham, J. (2012). Dance partners: A model of inclusive arts education for children and teens with different abilities. *The intersection of arts education and special education: Exemplary programs and approaches*, 81.
- Saldaña, C. (2016). Children with Disabilities: Constructing Metaphors and Meanings through Art. *International Journal of Special Education*, 31(1), 88–96.
- Wexler, A. J. (2016). Re-imagining inclusion/exclusion: Unpacking assumptions and contradictions in arts and special education from a critical disability studies perspective. *Journal of Social Theory in Art Education*, 36(1), 5.

FYSIKALSKE HJELPEMIDLER FOR BARN OG VOKSNE

Nå med instruksjonsvideoer på nettsiden!

www.bamseprodukter.no

Vi leverer fysiske hjelpemidler for barn, ungdom og voksne til fysioterapeuter, klinikker, institusjoner og privatpersoner i hele landet.

Structor Lillehammer AS

Fåberggata 116
2615 LILLEHAMMER
Tlf. 932 43 076

Zenit Havfiske AS

Kaien 11
4250 KOPERVIK
Tlf. 900 67 290

Mobile Gjøvik AS

Damsletta 1
2827 HUNNDALEN
Tlf. 61 13 36 00